

การจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการ ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

Environmental Management in Temple as the Ecological In Line with Buddhist Integration of Sangkha in Saraburi Province

ดร.อนวัต กระสังข์*

ดร.นพดล ดีไทยสงค์**

พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปัญญา, ดร.***

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในจังหวัดสระบุรี ๒) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยการสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth interview) เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน ๒๕ รูป/คน ด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพปัจจุบันและปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในจังหวัดสระบุรี พบว่าปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดดังกล่าว มีอยู่ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจากแหล่งท่องเที่ยวบนพื้นที่ภายในวัด ๒) การปรับปรุงภูมิทัศน์ของวัดในบางส่วนที่ต้องปรับปรุงใหม่ได้ถูกต่อต้านจากชุมชน ๓) การส่งเสริมการศึกษาและจิตสำนึก วัดได้กำหนดให้เด็กเยาวชนมาศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาในวันเสาร์-อาทิตย์ สร้างความรู้ด้วยการทำกิจกรรมต่างๆ

๒. กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี วัดควรที่จะส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชนตามหลักอปริหานิย

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

*** อาจารย์ประจำภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ธรรม ดังนี้ ๑) ความพร้อมเพรียงในการจัดการประชุมเพื่อทบทวนการดำเนินงานตามโครงการที่ได้เสนอไว้โดยพุทธศาสนิกชน ๒) ความพร้อมเพรียงของเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อม แสดงการสรุปผลการประเมินโครงการแต่ละโครงการ ๓) ความพร้อมเพรียงในการให้ความสำคัญแก่พุทธศาสนิกชนซึ่งทำงานด้านสิ่งแวดล้อม และกลุ่มคุ้มครองปกป้องศาสนสถาน ๔) ความพร้อมเพรียงในการไม่ละเมิดกฎหมาย ระเบียบกฎหมายบ้านเมือง ๕) การสร้างจิตสำนึกและการสร้างองค์ความรู้ให้กับเด็ก เยาวชน และนักศึกษา ๖) ความพร้อมเพรียงกันในการให้มีการดำเนินคดีต่อผู้กระทำผิดจากเจ้าหน้าที่รัฐ ๗) การจัดการทำเวทีชาวบ้าน การทำประชาพิจารณ์ การทำประชาสังคมควรส่งเสริม ๘) การสนับสนุนงบประมาณจากวัด ต้องมีความเท่าเทียมและยุติธรรมสำหรับการจัดการสิ่งแวดล้อม

๓. แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ดังนี้ ๑) การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมอย่างศักยภาพ ๒) กำหนดแผนงานประจำปีอย่างสม่ำเสมอ ๓) ความพร้อมเพรียงในการประชุม ๔) แผนการไม่บัญญัติกติกาเพิ่มเติมและลบสิ่งกฏเดิม ๕) แผนการให้ความเคารพผู้นำ ๖) แผนการปกป้องและให้ความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ ๗) แผนการให้ความเคารพกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ปกป้องสถานที่สำคัญทางวัตถุโบราณหรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ให้สอดคล้องกับการดูแลสภาพแวดล้อม

คำสำคัญ: การจัดการสิ่งแวดล้อม, นิเวศวิทยา, พุทธบูรณาการ

ABSTRACT

The objectives of this study were 1) to study the present states and the problems for environmental management in temple in Saraburi Province 2) to study the process for environmental management in temple as the ecological In line with Buddhist integration of Sangkha in Saraburi Province and 3) to purpose the trend environmental management in temple as the ecological in line with Buddhist integration of Sangkha in Saraburi Province. The research used qualitative research by documentary research with in-depth interview. Data was collected qualitative data using in-depth interviews by structure interview form with 25 executives and data analyzed by descriptive.

The research findings were as follows:

1) The present states and the problems for environmental management in temple at Saraburi Province found that the problems of environmental management in temple as follows 1) The problem from the waste that came from

tourist area in the temple. 2) The problem from the community resistance about landscape improving 3) The promotion for youth education and conscious through activities will be held on Saturday and Sunday.

2. The environment management process in temple as the ecological In line with Buddhist integration of Sangkha in Saraburi Province should be promote the participation role according to the condition of welfare as follows 1) The unity of meeting that will be reconsider any projects that the people plan it. 2) The unity of environment network who should be summarized each project. 3) The unity for the giving precedence to the people who work about environment and conservative group. 4) The unity for the conduction oneself follow law and social regulation. 5) To building the consciousness and body of knowledge for the youth. 7) The unity for the seeing with the person who break the law 8) The stage setting for public hearing. 8) The fairness budget supporting in the environment issue from the temple.

3. The environment management process in temple as the ecological In line with Buddhist integration of Sangkha in Saraburi Province trends as follows 1) The potential of environment network setting 2) The annual action plan setting 3) The unity in meeting 4) The plan that follow existent regulation 5) The Royalty of leadership 6) The plan for protection of the Buddhist in the community 7) The plan for holy places and protect the ruins and ancient remain places follow the environment law.

Keywords: Environmental Management, Ecology, Buddhist Integration.

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ หลักของพระพุทธศาสนาจึงเป็นแก่นและแกนของวัฒนธรรมไทยทุกสาขา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีต่างๆ ไปสู่ชุมชนและท้องถิ่น บทบาทของวัดในอดีตเป็นสถานที่ศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระ รับการฝึกฝนอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ตามที่มีสอนใน

สมัยนั้น เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยเลี้ยงชีพ เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายบอทยาและรักษาคนเจ็บป่วย เป็นที่พักคนเดินทาง เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์และหาความรู้ต่างๆ เป็นสถาบันที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตและความทุกข์ต่างๆ เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติเป็นคลังพัสดุซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อตนมีงาน เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุม เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม^๑ บทบาทต่างๆ ที่กล่าวมา เริ่มลดน้อยถอยลงไปตามสภาพความเจริญของประเทศที่แปรเปลี่ยนไป จากการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ วัตถุนิยม ส่งผลให้ความสุขแบบเดิมๆ ค่อยๆ หดสั้นไป ประกอบกับมีโรงเรียนช่วยรับผิดชอบเรื่องการศึกษามากขึ้นมีโรงพยาบาลรับผิดชอบเรื่องการรักษาพยาบาลออกไปจากวัด การที่คนมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดน้อยลง ทำให้การได้ศึกษารับรู้หลักธรรมทางศาสนาที่ได้จากวัดลดน้อยลงไปด้วย ตลอดจนคนในสังคมจะต้องมาช่วยกันฟื้นฟูส่งเสริมให้วัดและพระสงฆ์ กลับมามีบทบาทช่วยจรรโลงสังคมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้ประชาชนอีกครั้งหนึ่งเหมือนในอดีตที่ผ่านมา^๒

พุทธศาสนาเป็นองค์กรทางสังคมที่ดำรงอยู่ในรูปแบบของความเป็นสถาบัน ซึ่งหยั่งรากลึกอย่างยาวนานในสังคมไทย มาตั้งแต่ประวัติศาสตร์ มีความต่อเนื่อง มีการสั่งสมและผลิตซ้ำอย่างมั่นคงสม่ำเสมอ อีกทั้งยังเป็นองค์กรที่มีขอบเขตฐานการสนับสนุนกว้างขวาง มีความเกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่ จึงทำให้เป็นสถาบันทางสังคมที่มีพลังสูง ในการควบคุมความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา อันเกิดจากปรัชญาญาณภาพและพระธรรมวินัย ที่สามารถหล่อหลอมความรู้สึกและผูกขาดความนิยม เชื่อถือของศาสนิกชนให้เป็นเอกภาพ ซึ่งพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับหลักนิเวศวิทยาในสองลักษณะคือ ๑) พิจารณาในส่วนที่สัมพันธ์กับพุทธประวัติ ซึ่งการศึกษาประวัติของพระพุทธเจ้าทำให้เราทราบว่า พระพุทธองค์ทรงใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในป่า ดังนั้นป่าจึงมีความสัมพันธ์กับพระพุทธองค์อย่างมาก เป็นสถานที่ประองค์ประสูติ เป็นแหล่งที่ประองค์ทรงค้นพบสัจธรรมหรือการตรัสรู้ และเป็นที่ที่พระองค์ทรงดับขันธปรินิพพาน และ ๒) พิจารณาในส่วนที่สัมพันธ์กับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา^๓ ซึ่งพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งการดำเนินสายกลาง หลักคำสอนส่วนใหญ่จึงมุ่งให้บุคคลดำรงชีวิตในทางที่เหมาะสม ไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป ซึ่งรวมถึงการรู้จักใช้สอยอุปโภค และบริโภคอย่างพอเหมาะไม่มากเกินไป การที่พระพุทธศาสนาสอนเรื่องทางสายกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาไม่ส่งเสริมให้มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้มากเกินไปจนเกิดความ

^๑ พระราชวรมณี (ประยูรย์ ปยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๒๐๕ - ๒๐๖.

^๒ สมานจิต ภิรมย์รัตน์, วัดพัฒนาตัวอย่าง ปี ๔๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓.

^๓ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, พุทธศาสนากับนิเวศวิทยา, วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ๑๒,๑ (ม.ค.-ก.พ. ๒๕๒๕) : ๔๗-๕๙.

พอดี ซึ่งในโลกปัจจุบันนี้ประสบกับวิกฤติการณ์ทางนิเวศวิทยาเนื่องจากการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป ปัญหาวิกฤตพลังงานก็ดี สิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษก็ดี และปัญหาภัยธรรมชาติก็ดี ล้วนแต่มีสาเหตุสำคัญจากการที่มนุษย์ไม่รู้จักรู้จักใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม และกลมกลืนกับธรรมชาติมีการทำงานธรรมชาติมากเกินไปจนเกินไป

ฉะนั้น วัดจึงถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางการพัฒนาจิตใจ และเป็นที่พักทางใจของประชาชนโดยทั่วไปก็ว่าได้ วัดจึงต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และสภาพแวดล้อมภายในวัดให้มีความสะอาดร่มรื่น มีภูมิทัศน์ที่น่าชื่นชม มีการพัฒนาบุคลากรพัฒนาความรู้ของบุคลากรให้ทันต่อสมัยทั้งทางโลกและทางธรรม และมีการพัฒนาการจัดกิจกรรมภายในวัดให้ดีขึ้น รวมถึงการพัฒนาด้านความสะอาดในบริเวณวัด และการพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้ผู้คนที่มาวัดแล้วเกิดความสบายใจ คลายจากความทุกข์ พร้อมทั้งมีความอิ่มเอิบใจ มีความสุขใจ รู้สึกผ่อนคลายจากความเครียดต่างๆ ได้รับความรู้ความเข้าใจถึงศิลปวัฒนธรรม และให้พุทธศาสนิกชนได้มีความเข้าใจในพระพุทธศาสนาได้ดียิ่งขึ้น พร้อมทั้งมีความคิดริเริ่มที่ดีกลับไป ด้วยอาศัยหลักธรรมที่ได้ไปจากวัดนั่นเอง

หากแต่การจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในสภาพปัจจุบันนี้ ซึ่งมักจะประสบปัญหาต่างๆ เช่น ด้านการพัฒนาศาสนสถาน ด้านการพัฒนาศาสนบุคคลหรือบุคลากรในวัด ด้านการพัฒนากิจกรรมภายในวัด และด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ซึ่งการดำเนินการในด้านต่างๆ เหล่านี้ยังไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร จึงทำให้เกิดเป็นปัญหาในหลายๆ อย่าง เช่น ประชาชนที่มีท่องเที่ยวเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อวัด เนื่องจากวัดไม่สะอาด มีสิ่งปลูกสร้างไม่เหมาะสมกับวัด มีสภาพวัดที่ไม่น่าชื่นชมหรือมาแล้วไม่เกิดความสะดวกต่างๆ เช่น มีที่จอดรถมีน้อย ที่นั่งพักไม่เพียงพอต่อจำนวนประชาชนที่มาวัด ห้องน้ำ - ห้องสุขา สกปรกหรือมีจำนวนน้อย เจ้าหน้าที่หรือบุคลากรของทางวัดมีน้อยหรือมีกิริยาที่ไม่เหมาะสม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่พบได้มาก หากไม่ดำเนินการหาทางแก้ไข ย่อมที่จะทำให้ประชาชนเริ่มออกห่างจากวัดไป ความเสื่อมใสศรัทธาที่ลดลงและการพัฒนาวัดก็จะทำได้ไม่ดีเท่าที่ควรจะเป็น

อนึ่ง ผู้วิจัยเห็นว่าจังหวัดสระบุรี เป็นจังหวัดที่น่าจะพัฒนาวัดให้เป็นวัดของการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการได้ โดยจังหวัดสระบุรี ประชากรร้อยละ ๙๙ นับถือศาสนาพุทธ มีวัดทั้งหมด ๔๘๖ วัด ซึ่งมีวัดที่มีชื่อเสียง เช่น วัดพระพุทธบาท วัดเขาวง (ถ้ำนารายณ์) วัดพระพุทธฉาย เป็นต้น ซึ่งความน่าสนใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเนื่องด้วยวัดดังกล่าว เป็นวัดที่มีชื่อเสียง มีศาสนสถานที่ทรงคุณค่า ให้ประชาชนผู้มาเยือนได้ชมประกอบกับมีทัศนียภาพที่สวยงาม บรรยากาศดี จึงเหมาะแก่การจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการได้

จากข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการณ์และปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยเองจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวคิดหลักการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการ และเพื่อศึกษาสภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณารวมถึงปัญหาและอุปสรรค นำไปสู่การ

วิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในจังหวัดสระบุรี

๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๓. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” มีขอบเขตการศึกษาดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหา โดยการทบทวนเอกสารจากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดใน ๔ ด้าน คือ ๑) การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม ๒) กลยุทธ์การจัดการสิ่งแวดล้อม ๓) แนวทางการส่งเสริมการศึกษาและจิตสำนึก และ ๔) การส่งเสริมการมีส่วนร่วม

๓.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่การศึกษาวิจัย ได้แก่ คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี โดยผู้วิจัยคัดเลือกจากวัดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัด ประกอบด้วย ๑) วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร อำเภอพระพุทธบาท ๒) วัดพระพุทธฉาย อำเภอแก่งคอย ๓) วัดเขาวง (ถ้ำนารายณ์) อำเภอพระพุทธบาท ๔) วัดสมุหประดิษฐาราม อำเภอเสาไห้ ๕) วัดเขาแก้ววรวิหาร อำเภอเสาไห้

๔. วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาการวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยการสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth interview) เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ซึ่งบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ (Key informant) เป็นคณะพระสังฆาธิการในจังหวัด

สระบุรี โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ผู้ศึกษาพิจารณาคัดเลือกตัวอย่าง และคณะบุคคลที่เกี่ยวข้องในจังหวัดสระบุรี

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง โดยนำแนวทางการสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมาและผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่านซึ่งได้พิจารณาความถูกต้องและความเที่ยงตรง ความชัดเจนของการใช้ภาษา ครอบคลุมเนื้อหาหัวข้อที่จะวิจัย และหลังจากที่ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) ของเครื่องมือแล้ว ผู้วิจัยจะดำเนินแก้ไขปรับปรุงให้มีความเหมาะสม ชัดเจนด้วยสำนวนภาษาครอบคลุมด้วยเนื้อหาตามที่ได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่านแล้ว เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงลักษณะปัญหา และแนวทางแก้ไข การจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยาย และพรรณนาความวิเคราะห์ลักษณะปัญหา และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

๕. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ในการวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากเอกสาร การเชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อจัดหมวดหมู่ของเนื้อหา (Category) แล้วนำมาสังเคราะห์เชิงระบบ (Systematic synthesis) เพื่อหาประเด็นร่วมหรือประเด็นหลักและอธิบายเนื้อหา ผู้วิจัยได้สรุปการวิจัยตามลำดับของข้อมูล ดังนี้

๑. สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในจังหวัดสระบุรี

สภาพปัจจุบันและปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในจังหวัดสระบุรี ซึ่งในการวิจัยเรื่องนี้ได้กำหนดขอบเขตของวัดที่เป็นพื้นที่ในการวิจัยจำนวน ๕ วัด ประกอบด้วย ๑) วัดพระพุทธบาทราชมหาวิหาร อำเภอพระพุทธบาท ๒) วัดพระพุทธราย อำเภอแก่งคอย ๓) วัดเขาวง (ถ้ำนารายณ์) อำเภอพระพุทธบาท ๔) วัดสมุหประดิษฐาราม อำเภอเสาไห้ ๕) วัดเขาแก้ววรวิหาร อำเภอเสาไห้ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่า ปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดดังกล่าว มีอยู่ ๓ ประการ ได้แก่

๑) ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากขยะมูลฝอย ปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจากแหล่งท่องเที่ยวบนพื้นที่ภายในวัดกลายเป็นปัญหาที่สำคัญที่ทำลายภาพลักษณ์อันสวยงามของบนพื้นที่ภายในวัด ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา มีปริมาณขยะมูลฝอยที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตามจำนวนนักท่องเที่ยวและร้านอาหารบนภายในวัด ขยะมูลฝอยจากแหล่งท่องเที่ยวบนพื้นที่ภายในวัดส่วนใหญ่เป็นขยะอินทรีย์ ได้แก่ พวกเศษอาหาร เศษผักผลไม้ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีขยะทั่วไปที่ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ขยะรีไซเคิล ที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ขยะมูลฝอยมีการตกค้างเป็นจำนวนมากซึ่งก่อให้เกิดปัญหาขยะล้นวัด ในอนาคตปริมาณขยะมูลฝอยนับวันจะทวีเพิ่มมากขึ้นจนส่งผลให้กระบวนการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ภายในวัด ซึ่งปัจจุบันไม่สามารถรองรับได้หรือไม่มีประสิทธิภาพ ไม่ว่าพื้นที่ภายในวัดที่มีขนาดใหญ่และภายในวัดที่มีขนาดเล็ก ก็ตามยังพบว่าในพื้นที่ภายในวัดแต่ละพื้นที่นั้นยังคงประสบกับปัญหาในด้านการจัดการขยะมูลฝอยที่ยังมีการบริหารจัดการไม่ดีเท่าที่ควร ทำให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยตกค้างในพื้นที่ภายในวัด

๒) ปัญหาการเข้าใจของคนในพื้นที่ในการปรับปรุงภูมิทัศน์ ในการปรับปรุงภูมิทัศน์ของวัด ในบางส่วนที่ต้องปรับปรุงใหม่ได้ถูกต่อต้านจากชุมชน ขณะที่วัดยืนยันทำอย่างเหมาะสมเพื่ออำนวยความสะดวก ไม่มีความขัดแย้งภายในวัด จากกรณีการปรับปรุง และบูรณะภูมิทัศน์รอบศาสนสถาน ต้องมีการพัฒนาหลายๆ ด้าน เช่น การเปิดประตูวัดให้รถสามารถขับเข้ามาได้โดยสะดวก ปรับปรุงถนนทุกสาย โดยลาดยาง หรือเทคอนกรีต ตัดถนนเพิ่มเพื่อให้สะดวกในการขับรถเที่ยววัด และชมสถานที่สำคัญต่างๆ ผ่านทางพระอุโบสถ โบราณสถาน จนเป็นเหตุให้มีกลุ่มต่างๆ ออกมาวิจารณ์ถึงการกระทำที่ไม่เหมาะสม พร้อมทั้งมีการคัดค้านจากกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย และได้มีการชี้แจงทำความเข้าใจไปแล้ว เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งทางวัดพยายามทำให้เห็นว่า โครงการนี้เป็นโครงการที่ควรให้ทำต่อไปจนสำเร็จ ทุกอย่างจะดูเรียบร้อย สวยงาม กลมกลืนไปกับธรรมชาติ การปรับปรุงภูมิทัศน์ดังกล่าว ทำโดยให้กลมกลืนกับธรรมชาติเดิมมากที่สุด ต้นไม้ขนาดใหญ่ไม่มีการเอาออก ยังคงอยู่ในสภาพเดิม โดยมีการปรับพื้นดินให้เรียบ และวางหินเรียงให้เป็นระเบียบ และสวยงามเพื่อความสะดวกและปลอดภัย ซึ่งแต่เดิมบนยอดเขาพุทธทอง ไม่มีการใช้ประโยชน์ และมีสภาพรกร้าง โดยจะมีเพียงกิจกรรมในวันสำคัญ เช่นการเวียนเทียน เท่านั้น การปรับปรุงภูมิทัศน์ดังกล่าว ทำโดยให้กลมกลืนกับธรรมชาติเดิมมากที่สุด ต้นไม้ขนาดใหญ่ไม่มีการเอาออก ยังคงอยู่ในสภาพเดิม โดยมีการปรับพื้นดินให้เรียบ และวางหินเรียงให้เป็นระเบียบ และสวยงามเพื่อความสะดวกและปลอดภัย ซึ่งแต่เดิมบนยอดเขาพุทธทอง ไม่มีการใช้ประโยชน์ และมีสภาพรกร้าง โดยจะมีเพียงกิจกรรมในวันสำคัญ เช่นการเวียนเทียน เท่านั้น หลังมีกระแสข่าวออกไปจนมีการต่อต้านว่าต้นไม้ขนาดใหญ่จะตายจากเหตุการณ์ปรับพื้นที่ เพียงแต่ปรับปรุงสภาพให้สามารถใช้ประโยชน์ได้มากขึ้นทางวัดก็ได้เชิญเจ้าหน้าที่ป่าไม้ขึ้นมาแนะนำการรักษาต้นไม้โดยมี นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และคนในชุมชนขึ้นมา เพื่อดูการปรับปรุงภูมิทัศน์รอบพื้นที่ของวัด จนทุกฝ่ายต่างเห็นชอบจึงดำเนินงานต่อ

๓) การส่งเสริมการศึกษาและจิตสำนึก วัดได้กำหนดให้เด็กเยาวชนมาศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาในวันเสาร์-อาทิตย์ เรียกว่าเด็กเยาวชนเรียนธรรมศึกษาเชิงปฏิบัติร่วมเพื่อสร้างให้เด็กเกิดความรักความศรัทธา มีความรู้ด้วยการทำกิจกรรมต่างๆ ตามที่กำหนดในการศึกษา เช่น ชมรมธรรมะเด็กแนว ที่ช่วยสร้างแรงจูงใจ กำลังใจให้มีความสำเร็จ ไม่น่าเบื่อในการเข้ามาวัด แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาในวัดนั้นเป้าหมายคือการให้ศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนในวันเสาร์-อาทิตย์ ซึ่งการพยายามให้ชาวพุทธ เด็กเยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดมากขึ้น ในขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็ได้มีการพัฒนาศักยภาพและ

บทบาท ในด้านการชี้แนะ สั่งสอน และเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชน ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้วัดกลับมาเป็นศูนย์กลางของชุมชนในทุกๆ ด้าน เป็นที่สงบจิตใจ เป็นที่พักผ่อนของชุมชน และเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านคุณธรรมและจริยธรรม ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการบริหารจัดการสมัยใหม่ ที่ยังคงยึดหลักพระธรรมวินัยควบคู่กันไป โดยนำหลักการมีส่วนร่วมของการบริหารจัดการสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการบริหารกิจการของวัด ภายใต้อำนาจ บวร คือบ้าน วัด โรงเรียน และราชการเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนโครงการไปสู่เป้าหมาย

๒. แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า สิ่งที่วัดควรเน้นเป็นพิเศษ ได้แก่ การสร้างเครือข่ายหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม กลยุทธ์การจัดการสิ่งแวดล้อม แผนกลยุทธ์การส่งเสริมการศึกษาและจิตสำนึก และการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ดังนี้

๑) การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาของวัดที่ไม่สามารถจะจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมได้นั้น เนื่องมาจากการที่วัดดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมได้อย่างเต็มที่ เต็มกำลังความสามารถและเต็มศักยภาพที่มีอยู่ ซึ่งแน่นอนว่าจะต้องมีการเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องด้วยว่าจะมีนโยบายอย่างไร ฉะนั้น วิธีการแก้ไขปัญหากวัดสามารถจะกำหนดนโยบายแก้ไขปัญหาก็ได้หรือการพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยภาพรวมและการให้มีผู้รับผิดชอบเป็นการเฉพาะก็จะสามารถแก้ไขได้มากเพราะวัดมีศักยภาพในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว

๒) กลยุทธ์การจัดการสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย (๑) แผนการประชุมบ่อยๆ ซึ่งวัดจะต้องกำหนดไว้ในแผนงานประจำปีในการส่งเสริมการประชุมกันบ่อยๆ หรืออาจจะกำหนดแผนฉุกเฉินในกรณีการเรียกร้องหรือการประท้วง (๒) แผนการประชุม-เลิกประชุมพร้อมเพรียง ซึ่งเป็น การสร้างข้อตกลงร่วมกันเพื่อว่าหากมีการประชุมหรือการทำประชาพิจารณ์จะต้องมาประชุมโดยพร้อมเพรียงกันและจะต้องเลิกประชุมพร้อมกัน (๓) แผนการไม่บัญญัติกฎ กติกาเพิ่มเติมและลบล้างกฎเดิม ฝ่ายวัดกับฝ่ายเครือข่ายพุทธศาสนิกชนทั้งหมดจะต้องทำความเข้าใจในกติกา (๔) แผนการให้ความเคารพผู้นำ ซึ่งจะอยู่ที่ประธานหรือผู้นำในสถานที่นั้นๆ ว่าสามารถจะดำรงตนเองให้เกิดภาพของความยุติธรรม และสามารถดำรงตนเองให้พุทธศาสนิกชนเกิดความเคารพได้อย่างเปิดเผย ไม่มีผลประโยชน์แอบแฝง (๕) แผนการปกป้องและให้ความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ ฝ่ายวัดจะต้องกำหนดไว้ในแผนปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อมประจำปีให้มีการดึงพุทธศาสนิกชนที่มีบทบาทในการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดได้เข้ามาเสริมการทำงานโดยการ อนุมัติงบประมาณให้กับพุทธศาสนิกชนอย่างต่อเนื่อง (๖) แผนการให้ความเคารพกับสถานที่ ศักดิ์สิทธิ์ การกำหนดการทำประชาพิจารณ์ก่อนการจัดทำโครงการทุกครั้งจะต้องมีการสร้าง ข้อตกลง กติการ่วมกันในการที่จะปกป้องสถานที่สำคัญทางวัตถุโบราณหรือสถานที่สำคัญทาง ประวัติศาสตร์ที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งเหล่านั้น (๗) แผนการปกป้องคุ้มครองและให้ความสำคัญต่อ พระสงฆ์ เป็นการนิมนต์พระสงฆ์ให้เข้าร่วมประชุมวางแผน และเป็นการนิมนต์ให้พระสงฆ์ได้มี บทบาททางสังคมในฐานะสมาชิกของสังคมในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งบางครั้งพระสงฆ์จะมีความคิดเห็นที่เป็น ประโยชน์อย่างมากในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เพราะจะไม่มีผลประโยชน์ทางตัวเลขมาเกี่ยวข้อง

และพระสงฆ์เอง บางครั้งก็ถูกคุกคาม หากเครือข่ายพุทธศาสนิกชนอื่น ๆ ได้รวมพลังเพื่อปกป้องคุ้มครองพระสงฆ์จะทำให้การดำเนินงานมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

๓) แนวทางการส่งเสริมการศึกษาและจิตสำนึก บทบาทหน้าที่ของวัดอย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้ นั่นก็คือ การกำหนดแผนประจำปีในระยะยาวในการให้การศึกษาแก่พุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในทุกรูปแบบซึ่งเชื่อมโยงไปยังโรงเรียนต่างๆ หรือมหาวิทยาลัยในทุกกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งอาจจะขอความร่วมมือไปยังมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อกำหนดหลักสูตรการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมแก่นักเรียน นักศึกษา เยาวชน และพุทธศาสนิกชนทั่วไปในการจัดการสิ่งแวดล้อมในเบื้องต้น

๔) การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การกำหนดแผนงานการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชนมีความสำคัญอย่างมากในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงาน การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผล ในการปรับปรุงแก้ไขและการพัฒนาทุกกระบวนการจะต้องมีการกำหนดให้พุทธศาสนิกชนได้มีบทบาทเข้ามาเสริมในการดำเนินงานทุกขั้นตอนและเปิดกว้างในทุกความคิดเห็น ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของการประชาสัมพันธ์ในทุกเครือข่ายต่างๆ เช่น เครือข่ายครูนักเรียน นักศึกษา เครือข่ายพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ในภาคต่างๆ เครือข่ายพระสงฆ์ เครือข่ายภาคโรงงานอุตสาหกรรม เครือข่ายของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เครือข่ายนักวิชาการ ซึ่งตรงนี้ฝ่ายวัดจะต้องเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดการปัญหาและสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นและสร้างแรงขับเคลื่อนในลักษณะองค์การพหุภาคีซึ่งจะเห็นพลังของเครือข่ายต่างๆ ที่ต้องการเข้ามาช่วยในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

๖. อภิปรายผล

ในการวิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” โดยมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

๑. สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในจังหวัดสระบุรี

สภาพปัจจุบันและปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในจังหวัดสระบุรี ซึ่งในการวิจัยเรื่องนี้ได้กำหนดขอบเขตของวัดที่เป็นพื้นที่ในการวิจัยจำนวน ๕ วัด ประกอบด้วย ๑) วัดพระพุทธบาทราชมหารามวิหาร อำเภอพระพุทธบาท ๒) วัดพระพุทธฉาย อำเภอแก่งคอย ๓) วัดเขาวง (ถ้ำนารายณ์) อำเภอพระพุทธบาท ๔) วัดสมุหประดิษฐาราม อำเภอเสาไห้ ๕) วัดเขาแก้วรวิหาร อำเภอเสาไห้ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่า ปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดดังกล่าว มีอยู่ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากขยะมูลฝอย ปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจากแหล่งท่องเที่ยวบนพื้นที่ภายในวัดกลายเป็นปัญหาที่สำคัญที่ทำลายภาพลักษณ์อันสวยงามของบนพื้นที่ภายในวัด สอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระโชติ รัตนกุล^๕

^๕วีระโชติ รัตนกุล, สภาพปัญหาอนามัยสิ่งแวดล้อมของวัดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, วิทยานิพนธ์ สาธารณสุขมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๒).

ในงานวิจัยเรื่อง สภาพปัญหาอนามัยสิ่งแวดล้อมของวัดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากการดำเนินงานโครงการพัฒนาศาสนสถานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปี ๒๕๕๑ และข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า สภาพปัญหาเกี่ยวกับ ห้องน้ำห้องส้วม ขยะมูลฝอย อาณาบริเวณโดยรอบวัด รวมถึงสัตว์และแมลงนำโรคต่างๆ ที่ อยู่ในเขตวัด ยังเป็นปัญหาสำคัญ ฉะนั้นจึงได้ศึกษาสภาพปัญหาอนามัยสิ่งแวดล้อมของวัดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความเป็นจริงรวมถึงการรับรู้ของเจ้าอาวาสเรื่องปัญหาอนามัยสิ่งแวดล้อมของวัดที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา มีปริมาณขยะมูลฝอยที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตามจำนวนนักท่องเที่ยวและร้านอาหารบนภายในวัด ขยะมูลฝอยจากแหล่งท่องเที่ยวบนพื้นที่ภายในวัดส่วนใหญ่เป็นขยะอินทรีย์ ได้แก่ พวกเศษอาหาร เศษผักผลไม้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีขยะทั่วไปที่ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ขยะรีไซเคิล ที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ขยะมูลฝอยมีการตกค้างเป็นจำนวนมากซึ่งก่อให้เกิดปัญหาขยะล้นวัด ในอนาคตปริมาณขยะมูลฝอยนับวันจะทวีเพิ่มมากขึ้นจนส่งผลให้กระบวนการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ภายในวัด ซึ่งปัจจุบันไม่สามารถรองรับได้หรือไม่มีประสิทธิภาพ ไม่ว่าพื้นที่ภายในวัดที่มีขนาดใหญ่ และภายในวัดที่มีขนาดเล็ก ก็ตามยังพบว่าในพื้นที่ภายในวัดแต่ละพื้นที่นั้นยังคงประสบกับปัญหาในการจัดการขยะมูลฝอยที่ยังมีการบริหารจัดการไม่ดีเท่าที่ควร ทำให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยตกค้างในพื้นที่ภายในวัด จากผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ มานิตย์ เขียวดารา^๕ ในงานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี” ที่พบว่า ในระยะสั้นควรดำเนินการ ดังนี้ ๑) ระดับจังหวัด ให้จัดทำแผนปฏิบัติการสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณ ๒) ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรดำเนินการรณรงค์ให้แต่ละครัวเรือนในชุมชนลดปริมาณขยะมูลฝอย นอกจากนี้ควรให้มีการคัดแยกขยะ จัดหาถังรองรับขยะและรถขนขยะที่มีขีดให้เพียงพอ รวมทั้งสนับสนุนสนับสนุนการจัดตั้งธนาคารขยะในโรงเรียน ในระยะยาว ควรมีการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในระดับจังหวัด ดังนี้ ๑) นำขยะมูลฝอยมาผลิตกระแสไฟฟ้าจากก๊าซมีเทนที่เกิดขึ้นในบ่อฝังกลบ ๒) แปรรูปพลาสติกเป็นน้ำมัน ๓) นำขยะที่เป็นสาร อินทรีย์มาผลิตปุ๋ยหมัก และนำหมักชีวภาพในเชิงการค้า ๔) จัดตั้งศูนย์กำจัดขยะมูลฝอย เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้ประโยชน์ร่วมกัน และในงานวิจัยของ พรพิมล วิกฤษพัฒน์ ในงานวิจัยเรื่อง “การจัดการขยะในครัวเรือนชุมชนข้างเคียงจังหวัดเชียงใหม่” ที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวนเกินกว่าครึ่งเห็นว่าขยะทำให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทุกคนควรร่วมรับผิดชอบ แต่ในขณะเดียวกัน กลุ่มตัวอย่างก็ยังคิดว่า หน่วยงานของรัฐต้องเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในการจัดการ อย่างไรก็ตามหลักจากการดำเนินกิจกรรมและโครงการต่างๆ ในการให้ความรู้การจัดทำแผนชุมชน การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน และการสร้างเครือข่ายร่วมกับชุมชนอื่นๆ โดยชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน และชุมชนยังเกิดการตื่นตัวในปัญหาที่เกิดจากขยะ เกิดการปฏิสัมพันธ์ในระหว่างกลุ่มภายในชุมชนมากขึ้น เกิดกลุ่มการทำงานด้านการ

^๕มานิตย์ เขียวดารา, “การบริหารจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี”, รายงานการวิจัย, (สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒).

จัดการขยะ นอกจากนี้ยังเกิดเครือข่ายการเรียนรู้และการทำงานขยายผลไปยังชุมชนใกล้เคียง^๒

๒. ปัญหาการเข้าใจของคนในพื้นที่ในการปฏิรูปที่ดิน ในการปรับปรุงภูมิทัศน์ของวัดในบางส่วนที่ต้องปรับปรุงใหม่ได้ถูกต่อต้านจากชุมชน ขณะที่วัดยืนยันทำอย่างเหมาะสมเพื่ออำนวยความสะดวกไม่มีความขัดแย้งภายในวัด จากกรณีการปรับปรุง และบูรณะภูมิทัศน์รอบศาสนสถาน ต้องมีการพัฒนาหลายๆ ด้าน เช่น การเปิดประตูวัดให้รถสามารถขับเข้ามาได้โดยสะดวก ปรับปรุงถนนทุกสาย โดยลาดยาง หรือเทคอนกรีต ตัดถนนเพิ่มเพื่อให้สะดวกในการขับรถเที่ยววัด และชมสถานที่สำคัญต่างๆ ผ่านทางพระอุโบสถ โบราณสถาน จนเป็นเหตุให้มีกลุ่มต่างๆ ออกมาวิจารณ์ถึงการกระทำที่ไม่เหมาะสม พร้อมทั้งมีการคัดค้านจากกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย และได้มีการชี้แจงทำความเข้าใจไปแล้ว เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งทางวัดพยายามทำให้เห็นว่า โครงการนี้เป็นโครงการที่ควรให้ทำต่อไปจนสำเร็จ ทุกอย่างจะดูเรียบร้อย สวยงาม กลมกลืนไปกับธรรมชาติ การปรับปรุงภูมิทัศน์ดังกล่าว ทำโดยให้กลมกลืนกับธรรมชาติเดิมมากที่สุด ต้นไม้ขนาดใหญ่ไม่มีการเอาออก ยังคงอยู่ในสภาพเดิม โดยมีการปรับพื้นดินให้เรียบ และวางหินเรียงให้เป็นระเบียบ และสวยงามเพื่อความสะดวกและปลอดภัย ซึ่งแต่เดิมบนยอดเขาพุทธทอง ไม่มีการใช้ประโยชน์ และมีสภาพรกร้างโดยจะมีเพียงกิจกรรมในวันสำคัญ เช่นการเวียนเทียน เท่านั้น การปรับปรุงภูมิทัศน์ดังกล่าว ทำโดยให้กลมกลืนกับธรรมชาติเดิมมากที่สุด ต้นไม้ขนาดใหญ่ไม่มีการเอาออก ยังคงอยู่ในสภาพเดิม โดยมีการปรับพื้นดินให้เรียบ และวางหินเรียงให้เป็นระเบียบ และสวยงามเพื่อความสะดวกและปลอดภัย ซึ่งแต่เดิมบนยอดเขาพุทธทอง ไม่มีการใช้ประโยชน์ และมีสภาพรกร้าง โดยจะมีเพียงกิจกรรมในวันสำคัญ เช่นการเวียนเทียน เท่านั้น หลังมีกระแสข่าวออกไปจนมีการต่อต้านว่าต้นไม้ขนาดใหญ่จะตายจากเหตุการณ์ปรับพื้นที่ เพียงแต่ปรับปรุงสภาพให้สามารถใช้ประโยชน์ได้มากขึ้นทางวัดก็ได้เชิญเจ้าหน้าที่ป่าไม้ขึ้นมาแนะนำการรักษาต้นไม้โดยมี นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และคนในชุมชนขึ้นมา เพื่อดูการปรับปรุงภูมิทัศน์รอบพื้นที่ของวัด จนทุกฝ่ายต่างเห็นชอบจึงนำเนินงานต่อจากผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ปิยะภรณ์ วรประโยชน์**^๓ ได้วิจัยเรื่อง “มลพิษทางทัศนียภาพของวัดจากการบดบังของสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ ในเทศบาลเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่” ผลวิจัยพบว่า พื้นที่บริเวณด้านหน้าวัดควรเก็บธงชาติและธงธรรมจักร เพื่อเน้นความสำคัญของพื้นที่บริเวณด้านหน้าวัดให้ชัดเจนและมีความโดดเด่นขึ้น สภาพพื้นที่โดยรอบวัดปัจจุบันพบปัญหาที่เกิดจากการติดตั้งป้ายโฆษณา การติดตั้งระบบสาธารณูปโภค การจอดรถของรถประจำทางที่มาจอดรอรับผู้โดยสาร การปรับปรุงทัศนียภาพของพื้นที่ควรใช้พืชพรรณ โดยคัดเลือกพันธุ์ไม้มาปลูกและตกแต่งโดยพิจารณารูปทรง ขนาด ดอก ใบ และเรือนพุ่ม ปลูกเป็นแนวยาวเพื่อ

^๒พรพิมล วิกฤษพัฒน์, “การจัดการขยะในครัวเรือนชุมชนข้างเคียน จังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา, ๒๕๕๐).

^๓ปิยะภรณ์ วรประโยชน์, “มลพิษทางทัศนียภาพของวัดจากการบดบังของสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ ในเทศบาลเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๗๙-๘๐.

ใช้เป็นฉากช่วยในการปิดบังปัญหาทัศนียภาพที่ไม่น่ามอง นอกจากนี้การปรับพื้นที่ผิวทางทำให้เรียบมีระดับที่เสมอกัน ระบบสาธารณูปโภคควรเก็บซ่อนลงใต้ดินเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยสำหรับป้ายโฆษณาและความสูงของอาคารพาณิชย์ ควรแก้ไขที่ตัวอาคารโดยลดขนาดของตัวอาคารลงและเพิ่มระยะห่างออกมาจากบริเวณวัด เพื่อช่วยเสริมมุมมองของสิ่งก่อสร้างและโบราณสถานภายในวัดให้มีความโดดเด่นขึ้น วิธีดังกล่าวอาจจะเป็นไปได้ยาก เนื่องจากมีการก่อสร้างอาคารสูงอยู่แล้ว ฉะนั้นอาจจะแก้ไขได้โดยการปรับปรุงองค์ประกอบต่างๆ ของอาคารสูงในเรื่องของรูปทรง สีเส้น และวัสดุที่ใช้ให้มีความกลมกลืนเข้ากันได้กับสิ่งก่อสร้างและโบราณสถานภายในวัด ส่วนการจอดรถของรถประจำทางให้จัดระเบียบพื้นที่ในการจอดไปอยู่ในส่วนของถนนด้านข้างวัดแทนการจอดรถบริเวณด้านหน้าวัดนอกจากนี้แล้วภายในวัดควรมีการจัดสภาพแวดล้อมของวัด เช่น ควรเพิ่มความร่มรื่นโดยการปลูกต้นไม้ให้แก่พื้นที่ โดยนำไม้ยืนต้นและไม้ดอกไม้ประดับปลูกไว้ตามแนวทางเดิน ตัดแต่งกิ่งไม้ที่มีอยู่ในพื้นที่ให้โปร่งโล่งและเป็นระเบียบมากขึ้น บริเวณร้านค้าขายของบูชา/ขายของที่ระลึกควรมีการจัดร้านค้าให้สะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น วัดที่ได้มีการปรับปรุงโดยการใช้นโยบายการลดผลกระทบทางทัศนียภาพของวัดจากการบดบังของสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ กลุ่มตัวอย่างอย่างมีความพึงพอใจต่อมาตรการลดผลกระทบทางทัศนียภาพนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ปกรณ์ ต้นสกุล**^๕ ได้ทำการศึกษาวิจัย “เรื่องการศึกษาสภาพปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่าง” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาวัดเป็นการปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัด เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน เน้นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานกิจการพระศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสมบูรณ์ การพัฒนาวัด มุ่งเน้นให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นแหล่งอารยธรรม อันเจริญรุ่งเรือง มีศาสนวัตถุ ศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลายทั้งในด้านศาสนพิธี การให้การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้พระศาสนา สร้างความสงบสุขแก่สังคมไทยได้อย่างแท้จริง ๓. การส่งเสริมการศึกษาและจิตสำนึก วัดได้กำหนดให้เด็กเยาวชนมาศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาในวันเสาร์-อาทิตย์ เรียกว่าเด็กเยาวชนเรียนธรรมศึกษาเชิงปฏิบัติร่วมเพื่อสร้างให้เด็กเกิดความคุ้นเคยกับวัด มีความรู้ด้วยการทำกิจกรรมต่างๆ ตามที่กำหนดในการศึกษา เช่น ชมนมธรรมะเด็กแนว ที่ช่วยสร้างแรงจูงใจ กำลังใจให้มีความร่าเริง ไม่น่าเบื่อในการเข้ามาวัด แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาในวัดนั้นเป้าหมายคือการให้ศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนในวันเสาร์-อาทิตย์ ซึ่งการพยายามให้ชาวพุทธ เด็กเยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดมากขึ้น ในขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็ได้มีการพัฒนาศักยภาพและบทบาท ในด้านการชี้แนะ สั่งสอน

^๕ ปกรณ์ ต้นสกุล, “การศึกษาสภาพปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่าง”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ๒๕๔๖), หน้า ๕๒.

และเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชน ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้วัดกลับมาเป็นศูนย์กลางของชุมชนในทุกๆ ด้าน เป็นที่สงบจิตใจ เป็นที่พักผ่อนของชุมชน และเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านคุณธรรมและจริยธรรม ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการบริหารจัดการสมัยใหม่ ที่ยังคงยึดหลักพระธรรมวินัยควบคู่กันไป โดยนำหลักการมีส่วนร่วมของการบริหารจัดการสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการบริหารกิจการของวัด ภายใต้หลัก บวร คือบ้าน วัด โรงเรียน และราชการ เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนโครงการไปสู่เป้าหมาย จากผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมคิด เพ็งอุดม^๙ ได้ทำการศึกษาวิจัย “เรื่องบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามพระศนะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยในจังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า มีพระสงฆ์ที่พัฒนาหลายรูป ได้ปรับเปลี่ยนความเชื่อและค่านิยมของชาวบ้านในด้านสังคมและวัฒนธรรมได้แก่การอบรมสั่งสอนแนะนำชาวบ้านว่า การทำความสะอาดบ้านเรือนหรือชุมชน ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยลงแม่น้ำลำคลอง ก็คือการทำบุญอย่างหนึ่ง และในงานวิจัยของ รุ่งโรจน์ คำแน่น^{๑๐} ได้ทำการศึกษาวิจัย “เรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อบทบาทการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาส : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า เจ้าอาวาสมีบทบาทพัฒนาชุมชนด้านการพัฒนาจิตใจมากที่สุด รองลงมาได้แก่ การส่งเสริมและพัฒนาการศึกษา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ การพัฒนาเพื่อจัดระเบียบชุมชน การพัฒนาการสาธารณสุข การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การฝึกอบรมพัฒนาอาชีพ การส่งเสริมการเกษตร และกิจกรรมการพัฒนาอื่น ๆ ตามลำดับ สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อบทบาทการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ความเกี่ยวพันกับชาวบ้านและความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาชุมชน

๒. แนวทางจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า สิ่งที่วัดควรเน้นเป็นพิเศษ ได้แก่ การสร้างเครือข่ายหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม กลยุทธ์การจัดการสิ่งแวดล้อม แผนกลยุทธ์การส่งเสริมการศึกษาและจิตสำนึก และการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ดังนี้

๑) การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาของวัดที่ไม่สามารถจะจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมได้นั้น เนื่องมาจากการที่วัดดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมได้อย่างเต็มที่เต็มกำลังความสามารถและเต็มศักยภาพที่มีอยู่ ซึ่งแน่นอนว่าจะต้องมีการเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องด้วยว่าจะมีนโยบายอย่างไร ฉะนั้น วิธีการแก้ไขปัญหากวัดสามารถจะกำหนดนโยบายแก้ไขปัญหากหรือการพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยภาพรวมและการให้มีผู้รับผิดชอบเป็นการเฉพาะก็จะสามารถแก้ไขได้มากเพราะวัดมีศักยภาพในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว

^๙ สมคิด เพ็งอุดม, “บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามพระศนะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร), ๒๕๓๕.

^{๑๐} รุ่งโรจน์ คำแน่น, “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อบทบาทการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาส : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดเพชรบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๓๙.

๒) กลยุทธ์การจัดการสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย (๑) แผนการประชุมบ่อย ๆ ซึ่งวัดจะต้องกำหนดไว้ในแผนงานประจำปีในการส่งเสริมการประชุมกันบ่อย ๆ หรืออาจจะกำหนดแผนฉุกเฉินในกรณีการเรียกร้องหรือการประท้วง หรือท้วงติงโครงการของวัดบางประการที่ไม่เห็นด้วย และการต่อต้านของพุทธศาสนิกชนในโครงการรัฐอื่นๆ ซึ่งจะออกมาในรูปของการทำประชาพิจารณ์นอกจากนี้ยังสามารถประชาสัมพันธ์ให้พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสเข้ามาร่วมกันเสนอความคิดเห็น เป็นการระดมความคิดเห็นของเครือข่ายพุทธศาสนิกชนทั้งหมดรวมไปถึงความเป็นไปได้ของการจัดทำโครงการของวัดว่าสอดคล้องกับภารกิจที่มีหรือไม่ อย่างไร และการปฏิบัติตามหน้าที่ที่มอบหมายเป็นความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับจากการมอบหมายให้ดำเนินงานในเรื่องหนึ่งเรื่องใดเป็นการเฉพาะตามกรอบของหน้าที่ที่พึงกระทำร่วมกันว่าใครมีหน้าที่อะไรบ้างเพื่อการดูแลบำรุงรักษาและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่นั้น ๆ จากผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระพงษ์เพชร แสนสามารถ**^{๑๑)} ในงานวิจัยเรื่อง การดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมของวัด ในเขตปกครองคณะสงฆ์ กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเรียงลำดับดังนี้ ด้านกิจกรรมการลดภาวะโลกร้อนของวัด ด้านการสร้างความรู้ความตระหนักให้เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้านการประเมินผลและรายงาน ด้านการจัดสภาพสิ่งแวดล้อมในวัด ด้านการประสานงานและร่วมมือกับชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **รุ่งรัตน์ ลัพเจริญวงศ์**^{๑๒)} ในงานวิจัยเรื่อง สภาพและคุณภาพด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมของวัดในพระพุทธศาสนาซึ่งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า สภาพด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมของหลายวัดที่ทำการศึกษ อยู่ในสภาพไม่ดีและก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพแก่พระสงฆ์ โดยองค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันและสามารถส่งผลกระทบซึ่งกันและกันเป็นพลวัตร จึงแนะนำให้มีการ เสริมสร้างวงจรคุณธรรมขึ้นมาแทนที่ เพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อสุขภาพ และพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของพระสงฆ์ในภาพรวม (๒) แผนการประชุม-เลิกประชุมพร้อมเพรียง ซึ่งเป็นการสร้างข้อตกลงร่วมกันเพื่อว่าหากมีการประชุมหรือการทำประชาพิจารณ์จะต้องมาประชุมโดยพร้อมเพรียงกันและจะต้องเลิกประชุมพร้อมกัน หากมีกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดการเลิกประชุมก่อนให้ถือว่าการประชุมนั้น ไม่ผลต่อการลงประชามติในการทำโครงการจะต้องมีการประชุมกันใหม่ซึ่งอาจจะทำได้โดยการทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างฝ่ายวัดกับพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ทั้งหมดเพราะเป็นการรับรู้ข้อมูลโดยตลอด เป็นความพร้อมเพรียงเพื่อรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นจากทุกฝ่ายทั้งหมดและรู้ว่า จะต้องทำอะไร จะต้องทำที่ไหน จะต้องทำอย่างไร และใครเป็นผู้รับผิดชอบบ้าง ซึ่งการปฏิบัติหน้าได้ตาม

^{๑๑)} พระพงษ์เพชร แสนสามารถ, การดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ กรุงเทพมหานคร, **สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๒)

^{๑๒)} รุ่งรัตน์ ลัพเจริญวงศ์, สภาพและคุณภาพด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมของวัดในพระพุทธศาสนาซึ่งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓).

ศักยภาพของตนและเป็นการนำศักยภาพของเครือข่ายแต่ละเครือข่ายซึ่งเป็นจุดแข็งมาทำงานร่วมกันซึ่งบางครั้งมองว่า เครือข่ายแต่ละเครือข่ายมีศักยภาพที่ไม่เท่าเทียมกัน (๓) แผนการไม่บัญญัติกฎ กติกาเพิ่มเติมและลบล้างกฎเดิม ฝ่ายวัดกับฝ่ายเครือข่ายพุทธศาสนิกชนทั้งหมดจะต้องทำความเข้าใจในกติกา และกฎเกณฑ์เดิมร่วมกันและพร้อมที่จะปฏิบัติโดยไม่ขัดแย้งรวมทั้งหากมีกติกา กฎเกณฑ์ใหม่ก็พร้อมที่จะพิจารณาความเป็นไปได้ของการปฏิบัติว่าสามารถจะปฏิบัติได้ทั้งหมดหรือไม่ อย่างไร และทุกคนในที่ประชุมจะต้องมีการลงมติรับหลักการร่วมกันโดยถือว่าทุกคนมีหน้าที่ของตนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นการให้ความเคารพกฎ กติกาที่มีอยู่ และเป็น การให้ความสำคัญต่อกระบวนการกลุ่มที่มุ่งไปที่การศึกษาและรักษากฎกติกา กฎหมาย ระเบียบใน การดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อความสงบเรียบร้อยของหมู่คณะไปได้ด้วยดี (๔) แผนการให้ ความเคารพผู้นำ ซึ่งจะอยู่ที่ประธานหรือผู้นำในสถานที่นั้นๆว่าสามารถดำรงตนเองให้เกิดภาพ ของความยุติธรรม และสามารถดำรงตนเองให้พุทธศาสนิกชนเกิดความเคารพได้อย่างเปิดเผย ไม่มี ผลประโยชน์แอบแฝง นอกจากนี้การไม่เลือกปฏิบัติและให้ความใส่ใจต่อพุทธศาสนิกชนทุกพื้นที่จะ นำไปสู่การให้ความเคารพต่อผู้นำ นอกจากนี้ เมื่อผู้นำมีการดำรงตนเองดีอยู่แล้วฝ่ายพุทธศาสนิกชน จะต้องเชื่อมั่นและศรัทธาต่อผู้นำในการเข้าร่วมประชุมวางแผนทุกครั้ง เป็นการให้ความสำคัญกับ การประชุม การทำประชาพิจารณ์ การทำเวทีชาวบ้าน โดยเฉพาะผู้นำหรือประธานจะต้องเอาใจใส่ ในการรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมใน พื้นที่นั้น ๆ อย่างไรก็ดี มีความเที่ยงธรรม เป็นการติดตาม ตรวจสอบการทำงานของผู้นำให้เกิดการ ดำเนินอย่างผู้เป็นกลางมากที่สุดและไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้ใด (๕) แผนการปกป้องและให้ ความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ ฝ่ายวัดจะต้องกำหนดไว้ในแผนปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อม ประจำปีให้มีการดึงพุทธศาสนิกชนที่มีบทบาทในการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดได้เข้ามาเสริม การทำงานโดยการอนุมัติงบประมาณให้กับพุทธศาสนิกชนอย่างต่อเนื่องและเพียงพอพร้อมกับการ ตรวจสอบการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายต่างๆรวมทั้งของหน่วยงานรัฐให้มีความโปร่งใส เป็นธรรมและสามารถตรวจสอบได้ซึ่งจะต้องให้อำนาจแก่พุทธศาสนิกชน ซึ่งเป็นการส่งเสริมบทบาท พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ และเป็นการนำศักยภาพของเครือข่ายพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ที่ทำงานด้าน สิ่งแวดล้อมมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันเพราะมองว่าพุทธศาสนิกชนจะมีความสามารถในการ ปกป้อง ดูแล และรักษาสิ่งแวดล้อมได้ดีกว่าผู้ชาย เช่น การเอาจริงเอาจังกับการแก้ไขปัญหา สิ่งแวดล้อมหากไม่สำเร็จจะไม่ยอมละลดความพยายาม (๖) แผนการให้ความเคารพกับสถานที่ ศักดิ์สิทธิ์ การกำหนดการทำประชาพิจารณ์ก่อนการจัดทำโครงการทุกครั้งจะต้องมีการสร้าง ข้อตกลง กติการ่วมกันในการที่จะปกป้องสถานที่สำคัญทางวัตถุโบราณหรือสถานที่สำคัญทาง ประวัติศาสตร์ที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งเหล่านั้น หากมีการจัดทำโครงการอย่างหนึ่งอย่างใดที่ส่ง ผลกระทบต่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ฝ่ายเครือข่ายพุทธศาสนิกชนจะต้องร่วมกันต่อต้านหรือเรียกร้องให้มี การทบทวนโครงการดังกล่าวซึ่งทางฝ่ายหน่วยงานจะต้องยุติหรือพิจารณาโครงการใหม่โดยทันที และนำไปสู่การประชุมร่วมกันเพื่อหาแนวทางใหม่อีกครั้งและประเด็นดังกล่าวจะต้องระบุข้อกำหนด ไว้ในแผนปฏิบัติการประจำปีของวัดหรือเป็นการจัดประชุมวางแผนในวัดหรือสถานที่สำคัญให้เห็น

ภาพของการรักษาสถานที่สำคัญไว้อันเป็นการแสดงไว้ว่าพุทธศาสนิกชนและวัดได้ให้ความสำคัญกับสถานที่อันเป็นที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพ สักการบูชาและเป็นสถานที่อาศัยอยู่ของผู้คุ้มครองปกป้องดูแลสถานที่นั้นอันเป็นความเชื่อและเป็นศูนย์รวมของการประกอบความดีทั้งหลาย ซึ่งจะต้องไม่กระทบต่อความเชื่อของพุทธศาสนิกชน เป็นการเคารพสิทธิต่อการดำเนินวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน (๗) แผนการปกป้องคุ้มครองและให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์ เป็นการนิมนต์พระสงฆ์ให้เข้าร่วมประชุมวางแผน และเป็นการนิมนต์ให้พระสงฆ์ได้มีบทบาททางสังคมในฐานะสมาชิกของสังคมในพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งบางครั้งพระสงฆ์จะมีความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างมากในการดูแลรักษาสีงแวดล้อม เพราะจะไม่มีผลประโยชน์ทางตัวเลขมาเกี่ยวข้อง และพระสงฆ์เอง บางครั้งก็ถูกคุกคาม หากเครือข่ายพุทธศาสนิกชนอื่น ๆ ได้รวมพลังเพื่อปกป้องคุ้มครองพระสงฆ์จะทำให้การดำเนินงานมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ทางวัดจะต้องออกข้อบังคับเพิ่มเติมหากโครงการรัฐ หรือโครงการของเอกชนที่คุกคามต่อเสรีภาพและชีวิตของพระสงฆ์จะต้องเข้าไปดำเนินการเพื่อยับยั้งโดยให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ซึ่งอาจจะขอความร่วมมือไปยังฝ่ายเจ้าหน้าที่ตำรวจให้เข้ามาดูแลเพิ่มเติมหรือผู้นำของวัดจะต้องเข้าไปดูแลด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ

๗. ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” จากข้อค้นพบจากการวิจัย ผู้วิจัยจึงเสนอแนะแนวทางเพื่อเป็นแนวทางในการเลือกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ดังนี้

๗.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

๑. ส่วนงานภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยมุ่งเน้นที่การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก และการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะการพัฒนาความคิดสติปัญญา เพื่อให้เกิดการร่วมมือกับส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมภายนอก

๒. ส่วนงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการจัดอบรม ให้การศึกษา และทำความเข้าใจในแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและส่งเสริมการนำแนวคิดปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม

๗.๒ ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัตินี้ ได้เสนอแนะจากผลการวิจัยในประเด็นที่เห็นว่าสำคัญและควรเป็นประเด็นเร่งด่วนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ดังนี้

๑. ส่วนงานภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ควรส่งเสริมให้มีการจัดประชุมสัมมนาร่วมกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่อยู่เสมอ

๒. ส่วนงานภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ควรรับฟังความคิดเห็นและรับฟังข้อมูลข้อเท็จจริงอันเป็นปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์

๗.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับ “กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ บูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๑) ควรดำเนินการในลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งเป็นใช้วิธีการปฏิบัติ กระบวนการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการในการจัดการสิ่งแวดล้อม

๒) ควรเพิ่มกรณีศึกษาจากพื้นที่ของวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดอื่น ๆ เช่น ภาคเหนือ หรือภาคใต้เพื่อเพิ่มบริบทของการวิจัยให้ได้องค์ความรู้และรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ:

พระราชวรมนู (ประยูรธ ายุโต). สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗.

สมานจิต ภิรมย์รัตน์. วัดพัฒนาตัวอย่าง ปี ๔๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

(๒) วารสาร:

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์. พุทธศาสนากับนิเวศวิทยา. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ๑๒, ๑ (ม.ค.-ก.พ. ๒๕๒๕).

(๓) วิทยานิพนธ์/รายงานวิจัย:

ปกรณั ตันสกุล. “การศึกษาสภาพปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่าง”.

วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๔๖.

ปิยะภรณ์ วรประโยชน์. “มลพิษทางทัศนียภาพของวัดจากการบดบังของสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ ในเทศบาลเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๑.

พรพิมล วิกรัยพัฒน์. “การจัดการขยะในครัวเรือนชุมชนข้างเคียง จังหวัดเชียงใหม่”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา, ๒๕๕๐.

พระพงษ์เพชร แสนสามารถ. การดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ กรุงเทพมหานคร. **สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๒.

มานิตย์ เขียวดารา. “การบริหารจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี”. รายงานการวิจัย, (สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒.

รุ่งรัตน์ ลัพเจริญวงศ์. สภาวะและคุณภาพด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมของวัดในพระพุทธศาสนาซึ่งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓.

รุ่งโรจน์ คำแน่น. “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อบทบาทการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาส : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดเพชรบุรี”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๙.

วีระโชติ รัตนกุล. สภาพปัญหาอนามัยสิ่งแวดล้อมของวัดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, **วิทยานิพนธ์สาธารณสุขมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๒.

สมคิด เพ็งอุดม. “บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๕.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books:

- Clark. John J.. **Outline of Local Government of The United Kingdom.** London: Sirissac Pitman And Son Ltd., 1957.
- Mongtagu. Harris G., **Comparative Local Government.** Great Britain: William Brendon and Son Ltd., 1984.
- Robson. William A., **Local Government in Encyclopedia of Social Science, Vol. x.** New York: The Macmillan Company, 1953.
- Tchobanoglous.G.Theisen.H.& Vigil. S.. **Integrated Solid Waste Management: Engineering Principle and Management Issues.** New York: McGraw-Hill, 1993.